

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

โดยวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะประยุกต์ทฤษฎีว่าด้วยการบริโภคและการผลิตในครัวเรือนหรือแบบจำลองเศรษฐศาสตร์ครัวเรือนใหม่อธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของอุปสงค์ค้ต้อบุตรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของบุตรของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและศึกษาถึงการบริโภคทดแทนกันระหว่างจำนวนบุตรและคุณภาพของบุตรในครัวเรือนต่าง ๆ การศึกษาถึงอุปสงค์ค้ต้อบุตรในครัวเรือนกรุงเทพมหานครนี้จะวิเคราะห์รายละเอียดแยกเป็นเขตพื้นที่ย่อย ๆ ได้แก่ เขตเมือง เขตต่อเมือง และเขตชานเมือง เพื่อวิเคราะห์ถึงความแตกต่างในพฤติกรรมและการเจริญพันธุ์ในประชากรกลุ่มย่อยของกรุงเทพมหานครด้วย

เกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากโครงการวิจัยสภาวเศรษฐกิจสังคมและประชากรของกรุงเทพมหานคร ให้ใช้ข้อมูลของโครงการจากแบบสอบถามที่นำไปสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่างซึ่งมีทั้งสิ้น จำนวน 3,306 ครัวเรือน แต่เนื่องจากโครงการวิจัยอุปสงค์ค้ต้อบุตรมีเงื่อนไขว่า จะศึกษาเฉพาะจากครัวเรือนที่ภรรยาอายุระหว่าง 35-49 ปี ปัจจุบันยังอยู่กับสามีและมีบุตรอย่างน้อย 1 คน นอกจากนี้ยังปรากฏแบบสอบถามจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถนำมาใช้ได้เนื่องจากไม่ตรงกับเงื่อนไขของการวิจัย จึงทำให้ครัวเรือนตัวอย่างที่ตกอยู่ในข่ายที่สามารถทำการวิเคราะห์ได้จริงมีเพียง 290 ครัวเรือน สำหรับวิเคราะห์อุปสงค์ค้ต้อบุตรในเชิงปริมาณและ 150 ครัวเรือน สำหรับวิเคราะห์อุปสงค์ค้ต้อบุตรในเชิงคุณภาพ

ในการวิเคราะห์อุปสงค์ค้ต้อบุตร โครงการวิจัยได้เลือกใช้วิธีเศรษฐมิติอย่างง่ายแบบ ordinary least squares regression และคำนวณผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS ซึ่งผลการวิเคราะห์สามารถสรุปความได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในจำนวนบุตรของครัวเรือนชาวกรุงเทพมหานครจะแปรผันตามอายุของแม่และภูมิภาคเดิมของหัวหน้าครัวเรือน แต่จะแปรผันกลับกับอัตราค่าจ้างของแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อัตราค่าจ้างของพ่อและรายได้ของครอบครัว

จะไม่มียุทธศาสตร์ต่อการเปลี่ยนแปลงในจำนวนบุตร ตรงกันข้าม เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์อุปสงค์ต่อบุตรในเชิงคุณภาพจะปรากฏว่า คุณภาพของบุตรจะแปรผันตามอัตราค่าจ้างของพ่อและอายุของแม่ ขณะที่รายได้ของครอบครัว อัตราค่าจ้างของแม่และภูมิฐานะเดิมจะไม่แสดงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพของบุตรของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่ประการใด อย่างไรก็ตาม ตัวแปรอิสระทั้งหมดของแบบจำลองจะสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงในจำนวนบุตรของครัวเรือนได้ประมาณร้อยละ 14.48 และอธิบายการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพของบุตรได้ประมาณร้อยละ 15.40 เท่านั้น

ในรายเขต การวิเคราะห์ได้เรียงลำดับโดยเริ่มจากเขตเมือง เขตต่อเมือง และเขตชานเมือง ซึ่งพบว่า เขตเมืองเป็นเขตที่แบบจำลองสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงในจำนวนบุตรของครัวเรือนได้น้อยที่สุดคือ อธิบายได้เพียงร้อยละ 11.86 และการอธิบายดังกล่าวก็ไม่ปรากฏระดับนัยสำคัญทางสถิติเลย อย่างไรก็ตาม แบบจำลองอุปสงค์ต่อจำนวนบุตรในเขตนี้ก็แสดงให้เห็นว่า อายุของแม่และภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครัวเรือนจะมีบทบาทต่อจำนวนบุตรของครัวเรือนอย่างมาก ขณะที่ตัวแปรอิสระอื่น ๆ กลับไม่แสดงบทบาทอย่างสำคัญต่อจำนวนบุตรของครัวเรือน ตรงกันข้ามเมื่อวิเคราะห์อุปสงค์ต่อบุตรในเชิงคุณภาพของเขตเมือง พบว่า แบบจำลองนี้จะอธิบายได้ดีขึ้นคือ อธิบายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 17.23 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .90 ขึ้นไป แต่มีข้อสังเกตที่สำคัญคือ ในแบบจำลองนี้มีอายุของแม่ตัวเดียวที่แสดงบทบาทต่อคุณภาพของบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของครัวเรือนในเขตเมืองส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือปัจจัยทางเศรษฐกิจ นั่นก็คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจจะสามารถอธิบายพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของครัวเรือนในเขตเมืองได้น้อยมากนั่นเอง

ในเขตต่อเมือง จำนวนบุตรของครัวเรือนจะแปรผันตามอายุของแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและเมื่อลดตัวแปรควบคุมทั้งหมดลงก็ปรากฏว่า อัตราค่าจ้างของแม่จะแสดงบทบาทอย่างสำคัญในเชิงค่าเสียโอกาสต่อจำนวนบุตรของครัวเรือนมากขึ้น ส่วนคุณภาพของบุตรจะแปรผันตามอัตราค่าจ้างของพ่อและภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครัวเรือนแต่จะแปรผันกลับกับอัตราค่าจ้างของแม่ และโดยสรุปแบบจำลองของการวิจัยครั้งนี้ จะสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงจำนวนบุตรของครัวเรือนและคุณภาพของบุตรในเขตต่อเมืองได้ประมาณร้อยละ 18.10 และ 29.23 ตามลำดับซึ่งเป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและเป็นการอธิบายได้ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผลการอธิบายด้วยแบบจำลองเดียวกันกับเขตอื่น ๆ

สำหรับเขตสุดท้ายของการวิเคราะห์ได้แก่ เขตย่านเมือง พบว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมดของแบบจำลองไม่สามารถอธิบายตัวแปรตามได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากผลการอุปสงค์คือบุตรทั้งในเชิงจำนวนบุตร และคุณภาพของบุตรนั้น รายได้ของครอบครัวเป็นตัวแปรอิสระเพียงตัวเดียวที่มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพของบุตรของครัวเรือน จากผลการวิเคราะห์จึงอาจสรุปได้ว่าการตัดสินใจเกี่ยวกับบุตรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของครัวเรือนในเขตย่านเมืองจะขึ้นอยู่กับเหตุผลในเชิงเศรษฐกิจน้อยมากหรือเกือบไม่มีเลย

นอกจากนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการบริโภคทดแทนกันระหว่างจำนวนบุตร และคุณภาพของบุตร ของครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงทำ cross-tabulation ระหว่างระดับรายได้ของครัวเรือนกับจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยของครัวเรือน เพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง แต่ผลการศึกษาปรากฏว่าไม่พบความสัมพันธ์ที่แน่ชัดดังได้แสดงไว้ในตาราง 4.18 และเมื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้ของครัวเรือนกับจำนวนปีการศึกษา โดยเฉลี่ยของบุตรคนโตในลักษณะเดียวกันจะพบว่า จำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยของบุตรคนโตจะแปรผันตามรายได้ของครัวเรือน และในส่วนสุดท้ายได้พยายามทำ cross-tabulation ระหว่างจำนวนบุตรของครัวเรือนกับจำนวนปีการศึกษา โดยเฉลี่ยของบุตรคนโตอีกแต่ก็ไม่อาจสรุปผลที่ชัดเจนได้เพราะตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์มีขนาดเล็กเกินไป

ข้อจำกัดในการศึกษา

ก. ข้อจำกัดอันเนื่องมาจากการศึกษากับข้อมูล ณ จุดหนึ่ง ซึ่งทำให้ผลการวิจัยจะสามารถสะท้อนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะที่มีการเก็บข้อมูลเท่านั้น

ข. ข้อจำกัดอันเนื่องมาจากข้อมูลที่ใช้ศึกษา กล่าวคือ การศึกษาในระดับครัวเรือน ประกอบการใช้เทคนิควิธีวิเคราะห์ถดถอยทั่วไปนั้น ผลการวิเคราะห์จะได้ผลดีหรือให้ค่าทางสถิติที่ชัดเจนเมื่อค่าของตัวแปรต่าง ๆ (ทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม) มีการแปรผันค่อนข้างสูง แต่สำหรับการวิเคราะห์ในครั้งนี้ปรากฏว่า จำนวนบุตรซึ่งมีฐานะเป็นตัวแปรตามของแบบจำลองนั้นมีค่าแปรผันต่ำ (ดูรายละเอียดในตาราง ค ของภาคผนวกท้ายเล่ม) จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ค่า R^2 ของแบบจำลองที่กำหนดต่ำได้

ค. ข้อจำกัดอันเนื่องมาจากการแบ่งกลุ่มเขต โดยการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มเขตออกเป็น 3 กลุ่มคือ เขตเมือง เขตต่อเมือง และเขตย่านเมือง การแบ่งกลุ่มเช่นนี้ พบว่า ในแต่ละเขต

จะมีบทบาทและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เขตเมืองจะมีบทบาทที่เป็นย่านการค้าและมีชีวิตแบบชุมชนดั้งเดิม เขตต่อเมืองส่วนใหญ่จะเป็นย่านที่อยู่อาศัยโดยเป็นเขตที่กำลังมีการพัฒนาและขยายตัวขึ้นเป็นเขตชุมชนแบบใหม่ และเขตชานเมืองนั้นจะเป็นเขตเกษตรกรรมและมีชีวิตแบบสังคมชนบทดั้งเดิม และจากข้อเท็จจริงที่ว่า ลักษณะของถิ่นที่อยู่อาศัยจะสะท้อนถึงแผนการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยด้วย ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า ความแตกต่างในพฤติกรรมการตัดสินใจที่เกี่ยวกับบุตรของครัวเรือนของทั้งสามเขตจะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วด้วยความแตกต่างในลักษณะเฉพาะของแต่ละเขต ซึ่งในขณะที่งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะบทบาทของปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีต่อการเจริญพันธุ์ จึงอาจเป็นเหตุทำให้ค่า R^2 ของแบบจำลองของทั้งสามเขตดังกล่าวต่ำนั่นเอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ก. จากผลการวิจัยอุปสงค์ต่อบุตรในครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของชาวกรุงเทพมหานครนั้น สามารถอธิบายด้วยตัวกำหนดทางเศรษฐกิจได้ไม่มากนัก ดังนั้น หากงานวิจัยครั้งต่อไปต้องการศึกษาถึงตัวกำหนดที่เป็นสาเหตุสำคัญทั้งหมดของการตัดสินใจในพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของชาวกรุงเทพมหานครแล้ว ก็ควรจะขยายแบบจำลองให้ครอบคลุมถึงตัวกำหนดที่สำคัญอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ตัวกำหนดทางสังคมและประชากร เป็นต้น นอกจากนี้ ควรเพิ่มขนาดครัวเรือนตัวอย่างของการวิเคราะห์ให้มากขึ้น ซึ่งอาจช่วยหาค่าในเชิงสถิติต่าง ๆ เช่น ค่า t-statistics และ ค่า R^2 เป็นต้น แสดงผลการวิเคราะห์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ข. ในการวิเคราะห์ได้กำหนดข้อสมมติให้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระต่าง ๆ มีลักษณะเป็นเส้นตรง ดังนั้น หากเป็นไปได้งานวิจัยครั้งต่อไปอาจจะเปลี่ยนแปลงข้อสมมตินี้ และอาจทำการทดสอบความสัมพันธ์ดังกล่าวในรูปแบบสมการต่าง ๆ เช่น สมการ log สมการกำลังสอง และอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ในแนวนีกว้างขวางออกไป นอกจากนี้ หากมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลในช่วงเวลาดัง เช่น อาจเปรียบเทียบกับข้อมูลที่เก็บในช่วงเวลาเดียวกันของปีอื่น ๆ เป็นต้น ก็จะทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของชาวกรุงเทพมหานครได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

เนื่องจากค่า R^2 ของแบบจำลองที่ใช้ศึกษามีค่าต่ำมาก ซึ่งยังไม่อาจหาลำเหตุที่แน่ชัดนัก ในระหว่างข้อจำกัดของการศึกษาในด้านต่าง ๆ จึงเป็นเหตุทำให้ไม่อาจกำหนดเป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายได้โดยตรง แต่อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้ถือเป็นการวิเคราะห์เบื้องต้นถึงพฤติกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับบุตรในครัวเรือน ซึ่งจะช่วยให้มีการศึกษาเพิ่มเติมขึ้นในภายหลังอันจะนำมาซึ่งข้อค้นพบที่สามารถเสนอแนะในเชิงนโยบายได้ในที่สุด